

Prema riječima urednice knjige Marte Botíkové nejasnoće i mnogoznačnosti termina "slovačka obitelj", "naša obitelj", "naša obiteljska tradicija", što ih koriste novinari, različiti publicisti i političari, dale su poticaj za nastajanje ove knjige o slovačkoj obitelji iz pera triju etnologinja. Knjigom se predstavljaju znanja o seoskim obiteljima nastala u okviru etnologije i kulturne antropologije, a na temelju građe uglavnom iz prve polovice 20. stoljeća. Obogaćena je bogatim ilustrativnim materijalom iz obiteljskih albuma i arhiva, koji je u velikome broju primjera datiran.

Tradicije slovenske rodine, red. Marta Botíková, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1997., 242 str.

Urednica Botíková autorica je uvodnoga i zaključnoga (pregled istraživanja obitelji u Slovačkoj) poglavlja, bibliografije te jednoga od središnjih poglavlja (o kontroli rađanja u seoskim obiteljima). Soňa Švecová, etnologinja koja od šezdesetih godina objavljuje radove iz područja istraživanja obitelji, autorica je pretežnoga dijela knjige. U poglavlju o oblicima obitelji u Slovačkoj ispituje mogućnosti primjene znanstvenih klasifikacija obitelji na građu iz Slovačke. Analiza znanstvenih paradigmi kreće se, između ostaloga, od klasifikacija poteklih iz britanske povijesnodemografske tradicije (tipologija obitelji provodi se prema strukturi), iz austrijskih društvenopovijesnih istraživanja obitelji (obitelji se klasificiraju u odnosu prema ekološkim i gospodarskim kriterijima), te iz istraživanja čeških pravnih povjesničara (temelj za tipologiju obitelji čine tip vlasništva i načini nasljeđivanja imovine). U okviru posljednjih nastale su rasprave o mogućnostima usporedbe srednjovjekovnih "nepodijeljenih obitelji" srednje Europe i devetnaestotoljetnih zadruga južnih Slavena. Treće je poglavlje posvećeno analizi obiteljskih imena, a četvrto odnosu obitelji i lokalne zajednice, koja je, prema Švecovoj, stanovnicima osiguravala "potpuni životni okvir", duboko utječući na sve društvene odnose pa i one unutar obitelji (obrađuje se socijalna kontrola bračnoga para, mladih, nemogućnost čuvanja privatnosti, susjedstvo...). Nadalje, analizom promjena u životu pojedinca koje se prepleću s promjenama u obiteljskome ciklusu autorica slijedi recentni trend dinamičnijeg pristupa istraživanju obitelji, premda njezina analiza ostaje više u okviru tzv. *life-cycle* a u manjoj mjeri *life-course analysis*. Neke "klasične" teme kojih se pritom dotiče jesu socijalizacija djece, potvrđivanje društvene zrelosti, seoska endogamija i egzogamija, stanovanje bračnoga para, odnosi muškaraca i žena, položaj udovaca i udovica i sl. U šestome poglavlju Švecová opisuje pravila i postupke prenošenja vlasništva diobom i nasljeđivanjem, upozoravajući na važnost matrilinearnoga nasljeđa u inače patrilinearnom sustavu. Zasebno se poglavlje bavi stanovanjem nuklearne i proširene obitelji, te organizacijom života u kući. U posljednjem prilogu pod naslovom "Odnosi među obiteljima" Švecová prikazuje teme poznatije pod tradicionalnim naslovima "krvno srodstvo", "bračne veze" i "kumstvo".

Na posljetku, u desetome poglavlju knjige Kornélie Jakubíková govori o običajima uz glavne događaje životnoga ciklusa (rođenje, vjenčanje, smrt) koji ne unose promjene samo u život pojedinca već i u život obitelji.

Knjigom se, dakle, obrađuje višestruka etnološka problematika okupljena oko zajedničkoga nazivnika — obitelji i obiteljskih odnosa. Riječ je o dobrodošlome i vrijednome prinosu komparativnim istraživanjima obitelji ne samo u slavenskome već, zahvaljujući dugome sažetku na engleskome jeziku, i u srednjoeuropskomu, pa i širemu europskom kontekstu. Osim u komparativnome smislu u nas bi se njezina vrijednost mogla ogledati i u uvođenju pristupa koji su u pretežnome dijelu naše etnologije zapostavljeni. Premda je to zaostajanje u posljednje vrijeme donekle nadoknađeno, interpretacije koje u žarištu zanimanja imaju društvene odnose (unutar obitelji, između obitelji, između obitelji i seoske zajednice), istraživanje ekonomskoga konteksta te povijesno smještanje

podataka, dinamiku a ne statiku društvenih sustava, u hrvatskoj se etnologiji tek začimlju. Odmicanjem od tradicionalnih pristupa, odnosno uvođenjem drukčije sistematizacije u prezentaciju različitih aspekata obitelji i obiteljskih odnosa, slovačke su etnologinje pokazale kako i jedna "tradicionalna" tema može potaknuti svježija čitanja i komparativna istraživanja u kontekstu širem od slavenskoga.

Jasna ČAPO ŽMEGAČ

Mattijs van de Port, Gypsies, Wars and Other Instances of the Wild, Civilisation and its Discontents in a Serbian Town, Amsterdam University Press, Amsterdam 1998., 266 str.

Srbi, Cigani i rat ključne su riječi knjige *Cigani, ratovi i drugi primjeri divljega: Nelagoda u kulturi u jednom srpskom gradu*. Bakalnalijske, Brueghel i Balkan pojmovi su pak s kojima se čitatelj suočava u uvodnom opisu autorove oproštajne večeri u krčmi "Na kraju sveta", negdje u vojvođanskoj ravnici, a čiji evokativni potencijal ostaje neposustalim zamašnjakom opisa, analize i interpretacija

sve do posljednje stranice. Radi se o engleskom izdanju knjige nastale na temelju disertacije amsterdamskog antropologa Mattijsa van de Porta, čije je nizozemsko izdanje nagrađeno uglednom akademskom nagradom zaklade Premium Erasmianum. Autor je knjigu teorijski utemeljio na radovima Turnera, Douglasove, Geertza i Taussiga, a napisao je na temelju života i terenskoga rada u Novom Sadu od ožujka 1991. do ožujka 1992.

Tema je knjige otkrivanje značenja vojvođanskih *kafana* za njihove novosadske posjetitelje, koji, oslobođeni uživo izvođenom ciganskom glazbom, namjerno "gube kontrolu" i prekoračuju građanskom kulturom zadane granice poželjnog "kulturnog" ponašanja, izražavajući "flagrantni prezir spram razumnosti". Ponašanje u *kafani* van de Port objašnjava *prihvaćanjem bezumlja* — bezumlja koje je ritualno utjelovljeno uz cigansku glazbu, a koje u krajnjem svojem izrazu rezultira paravojnim nasiljem i ratnim zločinom.

Granična su područja potencijalno multikulturalna i kozmopolitska, ali su često i ratna područja. Novosađani žive u takvome području, koje je istodobno smješteno na europsku političku i kulturnu periferiju, pa otuda i dvojbe u vlastitu vrijednost pri neprestanim usporedbama s "pravim" Europljanima. U opetovanom ratovanjima na prostorima Balkana van de Port pronalazi objašnjenje implicitnog znanja Novosađana o potencijalu okrutnosti i potencijalu patnje u ratu kao temeljnoj životnoj istini. To pak implicitno znanje, tumači van de Port, Novosađani u svojoj civiliziranoj svakidašnjici potiskuju da bi zaboravili podrivenost vlastitog povjerenja u "svijet priča". "Reformna škola rata" uči ljude potrebi da imaju fiktivnu, kulturom osiguranu stvarnost, dok im istodobno onemogućava iskreno povjerenje u bilo koju priču. Ipak, *fini ljudi* u Novome Sadu uporno nastoje vjerovati u svoje priče o vlastitoj "pripadnosti Europi", u svoju nepremostivu različitost od *primitivaca, Balkanaca, dođoša*, zapravo od svih drugih Srba. Razgovarajući s autorom, iritirani su bilo kakvom aluzijom na svoju vezu s *Ciganima*. No fascinacija *Ciganima* autoru je očita, a svojim istraživanjem potvrđuje i objašnjava potrebu za protivcivilizacijskim konceptom "ciganskog carstva", koje se ozbiljuje u ekstatičnoj atmosferi vojvođanske čarde. Ona nije "izumirući anakronizam", već "enklava teatralne divljine" u kojoj ciganska glazba, lomljenje čaša i krvave ruke, ekstatični ples, erotika i opijanje nude ozbiljenje, dodir s temeljnim istinama ljudskog postojanja u "kultu bezumlja", u "orgijastičkom kršenju svakidašnjih pregnuća". Prava i jedina relevantna istina je u tjelesnom iskustvu boli i ekstaze, a ona se u ciganskoj čardi kao "prostoru doticaja divljine i civilizacije" može priznati i osjetiti. Izvori znanja su u svijetu prije jezika, u bezimenom, bezobličnom, predkulturnom svijetu; sve su drugo laži, maske,